

*Васютіна Т.М.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 5-ГО КЛАСУ ПОНЯТТЯ “ЦАРСТВА ЖИВОЇ ПРИРОДИ” ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ “ПРИРОДОЗНАВСТВО”

Курс “Природознавство” у 5-му класі представлений трьома діючими програмами [3]. Проведений детальний аналіз змісту даних програм та відповідних підручників показав, що у них вміщено досить великий обсяг відомостей з природничих дисциплін. Як показує практика, ефективно опрацювати матеріал даного курсу протягом 34-х навчальних годин, використовуючи лише підручник, складно. Тому, щоб допомогти учням засвоїти матеріал на належному рівні, доцільно поєднувати у навчальному процесі підручник та робочий зошит на друкованій основі, як додатковий засіб навчання.

У зв’язку з цим, було розроблено уроки з природознавства на основі поєднання матеріалу програми [3] та підручника “Природознавство – 5” (Шаламов Р.В., Бабченко Г.С.)¹ [4] із матеріалом робочого зошита з природознавства для учнів 5-го класу [1]. Результативність такого поєднання ми досліджували під час формування в учнів 5-го класу пропедевтичних природничих понять, зокрема, поняття “царства живої природи” при вивченні теми “Різноманітність живих організмів”.

Спостереження за навчальною діяльністю учнів 5-го класу при вивченні даної теми показали, що вони здатні відрізнити тіло живої природи від неживої, назвати одиницю будови живого організму та його основні ознаки. Однак, розрізняючи представників царств живої природи, учні затрудняються виділити найпоширеніші шапкові гриби в окрему групу організмів і, як правило, відносять їх до рослин. Після опрацювання змісту теми у підручнику, в учнів створюється уявлення про царства живої природи, їх представників та значення. З метою перевірки рівня засвоєння учнями перелічених відомостей, вони отримують завдання знайти відповідь на прості та складні запитання підручника типу “Назвіть відомі вам царства живої природи”, “Які організми складають царство Дроб’янок?”, “Де людина використовує гриби?”, “Що лежить в основі різноманітності живих організмів?” і т.п.).

Наступним кроком закріплення учнями навчального матеріалу є робота із завданнями, що включені у зміст робочого зошита. Завдання репродуктивного

---

¹ На час проведення дослідження підручники, що забезпечують інші дві програми з даного курсу ще не вступили у дію.

та продуктивного характеру дають змогу учням відтворити та закріпити фактичний матеріал підручника. Наприклад,

Завдання 1. Дайте відповідь на запитання: “На які царства вчені поділяють живу природу? Наведіть кілька прикладів представників кожного з них. Які риси характерні кожному царству живих організмів? Яку роль у природі відіграють рослини й тварини? Яке значення бактерій у житті людини? Як людина використовує гриби та рослини у своїй господарській діяльності?”.

При цьому учні відтворюють значну частину матеріалу, викладеного у підручнику, роблять спробу виявити причинно-наслідкові зв'язки та ілюструвати їх власними прикладами [2].

Завдання продуктивного характеру розширюють можливості засвоєння учнями знань на підвищеному рівні. У робочому зошиті вони виражені у формі кросворду, заповнення узагальнюючої таблиці, роботи з реченням, зарисовки прочитаного у вільний час тощо. Наприклад,

Завдання 3. Вкажіть, яке значення мають гриби у живій та неживій природі. Відповідь оформіть у вигляді таблиці.

Позитивне значення	Негативне значення

Завдання 4. Підкресліть правильні твердження.

- а). Всі організми побудовані з клітин.
- б). До царства Рослини належать тільки суходільні організми і т. д.

Завдання 5. Прочитайте текст і дайте відповідь на запитання.

Чи доводилось вам коли-небудь чути про бамбук. Виявляється бамбук – це трава. Відомо 45 видів бамбука. Деякі з них мають фантастичну здатність за добу виростати на 91 см. До якого царства живої природи належить бамбук?

Завдання 6. Розгляньте уважно малюнок 20. Що на ньому зображено? Позначте на малюнку, які із зображених організмів належать до царств Дроб'янки, Гриби, Рослини і Тварини. На дозвіллі розфарбуйте малюнок у відповідні кольори.

Завдання 9. Підкресліть правильну відповідь.

1. До царства Дроб'янки належать:
  - а) бактерії; б) ціанобактерії; в) дріжджі.
2. До царства Рослини належать:
  - а) калина; б) підосичник; в) конвалія.
3. До царства Тварини належать:
  - а) мурашка; б) метелик; в) бактерії.

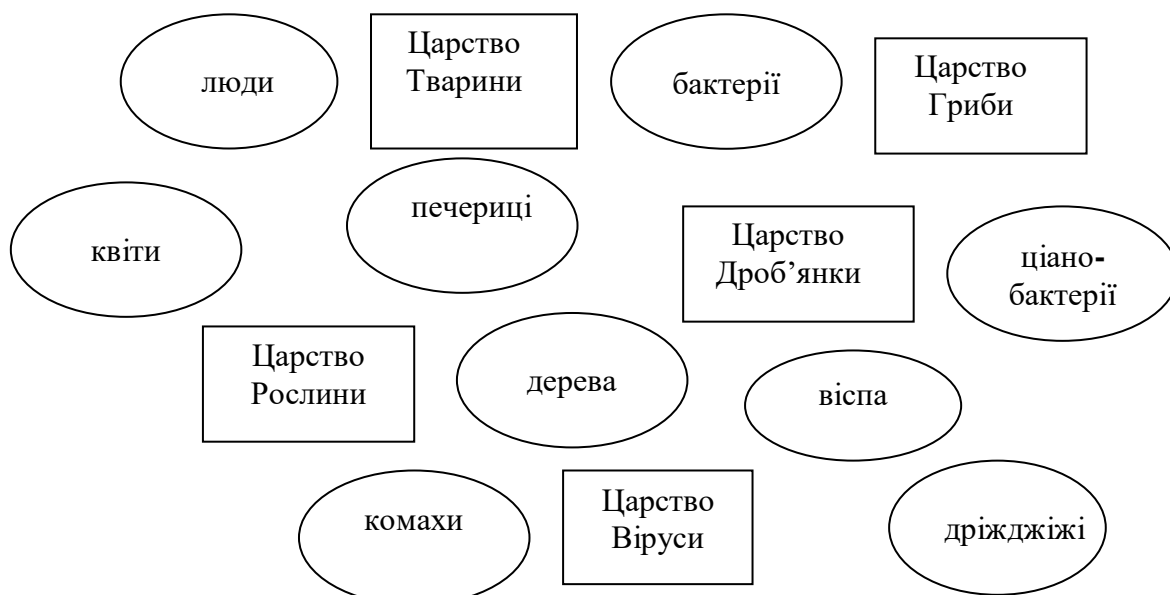
4. До царства Гриби належать:
  - а) мухомори; б) дріжджі; в) водорості.
5. Живі організми вивчає наука:
  - а) хімія; б) фізика; в) біологія.

Такі завдання дають змогу учням самостійно виправити допущені помилки, підтвердити свої знання відповідними аргументами та застосувати їх в стандартних ситуаціях [2].

Крім наведених завдань, робочий зошита містить завдання підвищеної складності (із позначкою *). Це означає, що матеріал, який охоплюється завданням, не висвітлюється (або частково висвітлюється) у програмі та відповідному підручнику з природознавства, але передбачений для вивчення двома іншими діючими програмами з даного курсу.

У випадку з вивченням теми “Різноманітність живих організмів” автори Шаламов Р.В. та Бабченко Г.С. матеріал про віруси, як окреме царство живої природи, у зміст програми та підручника не включають. Тому, учням пропонується відповідна додаткова інформація про віруси у розповіді персонажа – ученого-біолога – і завдання такого типу:

Завдання 7*. Дайте відповідь на запитання. Як можна запобігти захворюванню на грип? Які заходи вживають для профілактики грипу.

Завдання. З'єднайте стрілками.

На завершення, учням у робочому зошиті пропонуються завдання творчого характеру. У даній темі їм необхідно прочитати інформацію з рубрики “Цікаво знати” і виконати наступне:

Завдання 10.

Прикладів різноманітних пристосувань тварин до умов життя можна навести дуже багато. І це завдання доручаю вам, любі друзі. З додаткової літератури або з власних спостережень наведіть кілька прикладів цікавої поведінки тварин або їхніх характерних особливостей, що вас найбільше вразили і здивували.

Завдання такого типу дають змогу учням продемонструвати всебічні знання з теми, розділу; вміння оперувати засвоєними термінами та поняттями; обґрунтовувати значення засвоєних знань [2].

В зміст теми “Різноманітність живих організмів” входить практична робота. З метою економії навчального часу розробка практичної роботи “Ознайомлення з представниками царств Рослини, Тварини, Гриби” подається у зошиті. Вона включає мету роботи, об’єкти дослідження, хід роботи, таблицю і висновки.

Одним з важливих етапів закріплення знань учнів є виконання домашньої роботи. В робочому зошиті з природознавства виділена рубрика “Домашнє завдання”. У темі “Різноманітність живих організмів” завдання із даної рубрики носить творчий характер. Наприклад,

Восени часто чуємо із засобів масової інформації про численні отруєння грибами. Уявіть, що ви лікар і маєте виступити з доповіддю перед школярами. Тема доповіді: "Їстівні та отруйні гриби. Способи запобігання отруєнню грибами". Напишіть свій виступ за таким планом:

1. *Гриби – представники одного з царств живої природи.*
2. *Шапкові гриби, їхня будова.*
3. *Їстівні та отруйні гриби.*
4. *Правила збирання грибів.*
5. *Якісна обробка грибів як спосіб запобігання отруєнню.*

У доповідь обов'язково включіть таку рекомендацію – всі роботи, пов'язані з грибами (збирання, перероблення), виконувати тільки за присутності дорослих.

Зачитайте свій виступ перед класом і проілюструйте його вирізками з газет і журналів, фотографіями або своїми малюнками їстівних та отруйних грибів.

Результати виконання завдань з теми “Різноманітність живих організмів” показали, що високому рівню засвоєння знань відповідає 36,6 % учнів експериментальних класів, достатньому – 24,9 %. Відповідно у контрольних класах високий рівень становить 26,5 % учнів, достатній – 17,43 %. Різниця становить 10,1 та 7,47 % відповідно.

Література

1. Васютіна Т.М. Робочий зошит з природознавства: Для учнів 5-го кл. загальноосвіт. навч. закл. – К.: Генеза, 2002. – 96 с.: іл.
2. Матяш Н. Різномірні завдання для оцінювання навчальних досягнень учнів з біології // Біологія і хімія в школі. – 2003. – № 2. – С. 14 – 19.
3. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Природознавство. 5 клас / Упор. Г. Бабченко, Л. Булава, Т. Васютіна та ін. – К.: Шкільний світ, 2001. – 24 с.
4. Шаламов Р.В., Бабченко Г.С. Природознавство: Пробний підручник для 5-го класу. – Х.: Світ дитинства, 1999. – 160 с.

*Грищенко Н. М.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Завдання сучасного виховання та освіти полягає в тому, щоб створити сприятливі умови для формування та розвитку індивідуальних здібностей і творчого потенціалу особистості.

Проблема розвитку творчих здібностей була і залишається актуальною, особливо коли це стосується підготовки учнів до трудової діяльності у різних сферах виробництва та домашньому господарюванні. Згідно до Державних стандартів одним із головних завдань освітньої галузі “Технології” є “сприяти розвитку творчого потенціалу особистості на основі індивідуального підходу до учнів та диференціації змісту навчання” [1].

Аналіз проблеми розвитку творчих здібностей школярів показує, що, виконуючи загальноосвітні завдання (трудове виховання, професійна орієнтація, політехнічна освіта, творча праця, продуктивна праця), сучасна школа намагається зокрема навчити учнів здійснювати творчий аналіз об’єктів праці, виховати потяг до творчої діяльності, розвивати творчу самостійність у творчій діяльності тощо [2].

Орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей школярів відповідає як їх особистим інтересам, так і інтересам суспільства в цілому [3].

Предметом спеціального психологічного вивчення здібності стали лише в 19 сторіччі, коли роботи Ф.Гальтона започаткували експериментальне і статистичне дослідження відмінностей між людьми.